

<https://doi.org/10.22210/suvlin.2018.085.08>

Mario Brdar: *Metonymy and Word-Formation: Their Interactions and Complementation*
(Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, 2017., 247 str.)

Knjiga *Metonymy and Word-Formation: Their Interactions and Complementation*, objavljena krajem prošle godine, druga je samostalna autorska knjiga Marija Brdara, redovitoga profesora i voditelja Katedre za engleski jezik i lingvistiku na Odsjeku za anglistiku Filozofskoga fakulteta u Osijeku te člana suradnika Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

Prva njegova knjiga, *Metonymy in Grammar: Towards Motivating Extensions of Grammatical Categories and Constructions* (Filozofski fakultet, Osijek, 2007.), otvara pitanje međudnosa metonimije i gramatike, a kao temu za buduća istraživanja naglašava upravo utjecaj gramatičkih procesa na ograničavanje metonimijskih procesa, čime se, među ostalim, bavi u netom izdanoj knjizi. Naime, kao što i sam naslov kaže, središnja je tema knjige *Metonymy and Word-Formation: Their Interactions and Complementation* međudnos tvorbenih procesa i metonimije, pri čemu autor pokazuje kako se te dvije jezične komponente međusobno nadopunjuju, ali i ograničavaju. Knjiga je opremljena kazalom sadržaja, slika i tablica, opsežnom bibliografijom i kazalom pojmova.

Iako se sastoji od šest poglavlja, knjiga bi se mogla podijeliti u dvije veće cjeline. Prvu cjelinu činila bi dva uvodna poglavlja, koja služe kao pregled temeljnih pojmova koji su nužni za razumijevanje središnje autorove pretpostavke, koja se zatim razrađuje u preostalim poglavljima. Naime, autor, suprotno nekim recentnim pogledima na odnos između metonimije i tvorbe riječi (pri čemu prvenstveno misli na radove Laure Jande), tvrdi da metonimija i tvorbeni procesi ne djeluju istovremeno, točnije, tvrdi da metonimija ne podrazumijeva automatski tvorbene procese i obrnuto.

Prvo poglavlje (*Introduction*) počinje kratkim uvodom kojim se naglašava kako metonimija i tvorba riječi imaju vrlo važnu ulogu u obogaćivanju leksika, a time i u oblikovanju i sistematizaciji ljudske konceptualizacije. Pritom se ističe kako su ta dva procesa često u interakciji i međusobno se nadopunjuju. Iako u pravilu ne djeluju istovremeno, metonimijski i tvorbeni procesi nadograđuju se jedan na drugoga. Autor se u analizi teorijski oslanja na kognitivnolingvistički uporabni model, a iako naglašava da se analiza temelji ponajprije na primjerima iz engleskoga jezika, nadopunjuje ih i uspoređuje s primjerima iz različitih slavenskih, germanskih, romanskih, uralskih i drugih jezika.

Prvo poglavlje dalje je podijeljeno u dva potpoglavlja. Potpoglavlje *Communicative needs and lexicalization strategies* smješta metonimiju i tvorbu riječi u širi okvir leksikalizacijskih strategija, konkretnije u teorijski okvir funkcional-

ne onomatologije W. Mathesiusa kao teorije imenovanja koncepata i leksičke tipologije kako je definira Lehrer (1992: 29):

“By lexical typology, I refer to the characteristic ways in which language lexicalizes concepts, that is, packages semantic material into words.”

Tako definirana leksička tipologija podrazumijeva skup leksikalizacijskih strategija kojima se popunjavaju leksičke praznine koje nastaju obogaćivanjem našega konceptualnog sustava zbog izvanjezičnih promjena. Autor navodi pet glavnih leksikalizacijskih strategija u jezicima svijeta: onomatopeju, stvaranje riječi *de novo* (bez tvorbenih veza s postojećim riječima), leksičko posuđivanje i recikliranje postojećih leksičkih jedinica, koje se dalje dijeli na dva podtipa: polisemizaciju (putem konceptualnih metafora i metonimija) i tvorbu riječi (putem postojećih tvorbenih obrazaca). Slijedi kratak opis svake od navedenih leksikalizacijskih strategija uz primjere iz različitih jezika, pri čemu se naglašava da prve tri strategije imaju vrlo ograničen opseg. Drugo potpoglavlje naslovljeno je *Word-formation: Overview of some basic concepts and phenomena* i u njemu se pregledno prikazuju temeljni morfološki pojmovi i različite vrste lančanih i nelančanih¹ tvorbenih procesa koji će se obrađivati u suodnosu s metonimijom u narednim poglavljima.

Drugo poglavlje (*Metonymy*) u cijelosti je posvećeno metonimiji. U prvome se potpoglavlju (*Metonymy as a figure of thought rather than merely a figure of speech*) metonimija definira kao figura misli, onako kako je shvaća kognitivna lingvistika, a ne samo kao stilska figura, kao što se tradicionalno definirala još od antike. Zatim se u drugome potpoglavlju (*Towards a working definition of metonymy*) pokušava doći do sveobuhvatne definicije metonimije na kojoj će se temeljiti daljnje analize. Detaljno se uz pomoć primjera raščlanjuju dijelovi najpoznatijih definicija metonimije, nakon čega autor daje vlastitu definiciju:

Metonymy can be seen as a cognitive operation of conceptual elaboration based on the part-whole relationship that is triggered by the use of an expression (or metonymic vehicle) that is associated with a certain conceptual cluster (or metonymic source) within conceptual domain so that the activation of the source conceptual cluster opens up a mental space that is dynamically expanded or reduced so as to come as close as possible to fitting the conceptual gabarits provided by the co(n)text of use, in the course of which the mental space thus opened and elaborated also comes very close in terms of its contents to another conceptual cluster (or metonymic target) within the same conceptual domain that may be or is typically associated with another expression. (Brdar 2017: 55)

Iako i sam kaže kako je njegova definicija kompleksna, njome pokušava prevladati nedostatke postojećih definicija i objasniti činjenice proizašle iz istraživanja metonimije u različitim jezicima, npr. činjenicu da se metonimija događa unutar jedne domene ili da izvor i cilj kao leksičke jedinice ne moraju biti dugoročno zahvaćeni metonimijom, tj. da polisemija nije automatska poslje-

1 Koristimo se prijevodom lančani za engl. *concatenative* i nelančani za engl. *non-concatenative* (za ostale prijevode v. Marković, I. (2012). *Uvod u jezičnu morfologiju*. Zagreb: Disput, str. 55).

dica metonimije. Osim toga, takva definicija obuhvaća i konceptualne metonimije koje nisu nužno jezično izražene.

Takoder, iako se često govori da je metonimiji posvećen manji broj istraživanja nego metafori, najčešće se uz tu tvrdnju ne donose konkretni dokazi da je tomu tako. Kako bi potkrijepio tu intuitivnu tvrdnju, autor je pretražio znanstvene članke o metafori i metonimiji u sedam baza i numerički iskazao razlike između broja članaka koji se bave metonimijom i broja članaka koji se bave metaforom, pri čemu je potonji broj višestruko veći u svih sedam promatranih baza (npr. WoS = 42.203 članka o metafori vs. 1.208 članaka o metonimiji; EBSCO = 24.137 članaka o metafori vs. 883 članka o metonimiji), što njegovu tvrdnju svakako čini empirijski potkrepljenijom, a samim time i uvjerljivijom.

Trećim poglavljem (*Metonymy and word-formation*) započinje središnji dio knjige posvećen analizi međuodnosa metonimije i tvorbenih procesa. Središnja je autorova hipoteza, kako je već i istaknuto, da se metonimija i tvorbeni procesi uglavnom ne odvijaju simultano, nego ciklički – metonimija se javlja prije tvorbenoga procesa (ako djeluje na tvorbenu osnovu) ili nakon njega (ako djeluje na tvorenicu), pri čemu se njihova izmjena može ponavljati više puta. Pritom obje leksikalizacijske strategije djeluju tako da se održi elastična stabilnost jezika, odnosno balans između izomorfije i anizomorfije. Metonimija (i metafora) polisemizacijom morfema povećava anizomorfiju, dok tvorbeni procesi stvaranjem novih leksema povećavaju izomorfiju.

Takvim se stavom autor suprotstavlja autorima koji smatraju da tvorbeni procesi i metonimija djeluju istovremeno, ponajprije najistaknutijoj zagovornici takva viđenja Lauri Jandi. Janda razlikuje leksičku metonimiju i metonimiju u tvorbi riječi, a autor smatra kako nema nikakvih dokaza koji bi potkrijepili takvu diobu. Osim toga, ako svaki tvorbeni proces istovremeno prati i metonimija, onda metonimija postaje teorijski i opisno beskorisna: “*if everything in grammar is a priori metonymic, it is trivial to qualify anything as metonymic as it does not add anything to our knowledge, i.e. our understanding of language.*” (Brdar, 2017: 66). Autor se tomu pitanju još detaljnije vraća u petome poglavlju, gdje sustavno i argumentirano pokazuje sve nedostatke Jandina pristupa.

Četvrto poglavlje (*Metonymy and non-concatenative word-formation*) bavi se odnosom metonimije i nelančanih tvorbenih procesa: kraćenja (engl. *abbreviations*, u koje spadaju alfabetizmi i akronimi), unatražne tvorbe (engl. *back-formation*), *clippinga*, stapanja (engl. *blending*), reduplikacije i konverzije. Na primjerima iz različitih jezika pokazuje se kako prava metonimija (*metonymy proper*) simultano djeluje eventualno s konverzijom, dok se za sve ostale procese pokazuje kako metonimija može djelovati isključivo prije njih, na tvorbenu osnovu, ili naknadno, na tvorenicu. Temeljni je problem istovremenoga odvijanja metonimije i ostalih tvorbenih procesa, bilo nelančanih, bilo lančanih, problem odnosa između izraza i sadržaja – koncepta. Metonimija bi, naime, trebala izgledati ovako: IZRAZ_A – KONCEPT_A ZA IZRAZ_A – KONCEPT_B, odnosno pod metonimijom se pretpostavlja da jedan konceptualni entitet omogućuje mentalni pristup drugomu konceptualnom entitetu preko **istoga** izraza, dok

se pri svim tvorbenim procesima osim konverzije izraz mijenja. Pri kraćenju i nekim primjerima *clippinga* dodatan je problem to što ne postoje dva različita koncepta.² Primjerice, Radden i Kövecses (1999: 29, prema Brdar 2017: 74) kao primjer metonimije kod kraćenja navode *United Nations – UN*, a kod toga primjera, kao i kod primjera *clippinga* poput *examination – exam*, ne mijenja se koncept nego izraz. Autor detaljno obrazlaže problematičnost takva shvaćanja metonimije u navedenim tvorbenim procesima, pri čemu navodi i dodatne probleme, poput činjenice da mora postojati kontekst unutar kojega se nešto prepoznaje kao metonimija, kao i činjenice da mnogi govornici ne znaju puni početni oblik, pa dolazi do redundancije u izrazima kao *PDF format – printed document format format*. Ta se pojava kod akronima šaljivo naziva RAS sindrom (*Redundant Acronym Syndrome syndrome*).

Kada govorimo o nelančanim tvorbenim procesima, možemo dakle zaključiti kako autor izdvaja konverziju kao jedini proces koji može djelovati istovremeno s metonimijom pa je velik dio četvrtoga poglavlja posvećen odnosu konverzije i metonimije. Najprije se raspravlja o odnosu između metonimije i pune konverzije, kod koje nova riječ preuzima sva gramatička obilježja vrste riječi u koju prelazi. Kao jedan od brojnih navedenih primjera za simultano odvijanje metonimije i pune konverzije navedimo samo konverziju engleske imenice *fish* ‘riba’ u glagol pri kojoj dolazi do metonimijskoga pomaka PACIJENS ZA RADNJU. Odnos između metonimije i djelomične konverzije, kod koje nova riječ preuzima samo neka obilježja vrste riječi u koju prelazi, nije toliko jasan. Iako se navode primjeri klasičnih metonimijskih pomaka, npr. *i ova bronca pravi je podvig* (MATERIJAL ZA PREDMET OD TOG MATERIJALA), *We did not always eat turkey for Christmas dinner* (PREDMET ZA MATERIJAL OD KOJEG JE NAPRAVLJEN), autor se s pravom pita radi li se u tim primjerima uistinu o pravoj tvorbi riječi.

U petome poglavlju (*Metonymy and concatenative word-formation*) analizira se odnos između metonimije i lančanih tvorbenih procesa – slaganja i sufiksarne tvorbe, a svakomu je od tih procesa posvećeno zasebno potpoglavlje. Autor u uvodnome dijelu iznosi tvrdnju da se metonimijski pomaci u pravilu događaju ili prije slaganja odnosno sufiksacije ili poslije tih procesa te tu tvrdnju zatim obrazlaže na nizu primjera iz različitih jezika.

U dijelu posvećenome odnosu metonimije i slaganja obrađuje endocentrične i egzocentrične složenice, uglavnom na primjerima iz engleskoga jezika, pri čemu pokazuje da metonimijski pomak ili prethodi slaganju zapravo ga omogućujući ili slijedi nakon procesa slaganja i djeluje na složenicu. Drugi dio poglavlja, kao što je već rečeno, posvećen je odnosu metonimije i sufiksarne tvorbe. U potpoglavlju *Is all suffixation metonymic* autor se ponovno vraća kritici Jandina rada koju otvara u trećemu poglavlju. Detaljno obrazlaže probleme njezina pristupa metonimiji u gramatici, konkretnije teze da je sufiksacija rezultat metonimijskih procesa. Ponovno se postavlja pitanje opisne i objašnidbene moći tako široko shvaćene metonimije. Nadalje, pokazuje se kako

2 Uz to, kod kraćenja i *clippinga* ne postoji ni konsenzus oko toga jesu li to pravi tvorbeni procesi.

Janda, pozivajući se na brojne autoritete, zapravo iskrivljava njihove definicije prilagođavajući ih svojoj tezi. To se prije svega odnosi na zamjenu Raddenova i Kövecsesova pojma domene ili ICM-a, koji je ključan u njihovu shvaćanju metonimije, pojmom konteksta, ali se ukazuje i na ostala problematična mjesta koja iznosi u svojim radovima. Kroz vrlo argumentiranu i primjerima potkrijepljenu kritiku Jandina shvaćanja metonimije autor na neki način vraća metonimiji objasnidbenu moć – metonimija se ne može promatrati kao proces simultan ili čak izjednačen s tvorbenim procesima, već kao jedna od važnih leksikalizacijskih strategija koja stoji u komplementarnome odnosu s tvorbenim procesima, nadopunjavajući ih tako da im ili prethodi (djeluje na tvorbenu osnovu) ili ih slijedi (djeluje na tvorenicu, čime dolazi do metonimijski utemeljene polisemizacije).³ Primjerice, naziv za meso životinje koji se u engleskome jeziku leksikalizira metonimijskim pomakom (*turkey* ‘pura’ – *turkey* ‘puretina’) u hrvatskome se jeziku leksikalizira tvorbenim procesom sufiksacije: *pura* + *-etina* > *puretina*. Ta se tvorenica (!) može metonimijski proširiti tako da znači i jelo spremjeno od toga mesa (... *da, naručio sam puretinu*,... *i uživao u svakom zalogaју*). Hrvatskomu bi čitatelju ovo poglavlje moglo biti posebno zanimljivo zbog opširne analize mjesnih imenica sa sufiksom *-ište* kojom se objašnjava metonimijski utemeljena polisemija i ono što se najčešće objašnjava kao polisemija afikasa. Naime, autor tvrdi kako metonimija, kao što je već rečeno, djeluje na tvorbene osnove i tvorenice, a da je polisemija afikasa rezultat naknadne generalizacije značenja imenica u kojima se pojavljuju.

U šestome poglavlju (*Metonymy and word-formation complement each other*) iznose se zaključci o odnosu između metonimije i nelančanih i lančanih tvorbenih procesa na temelju analiza primjera iznesenih u prethodnim trima poglavljima koje su pokazale da se metonimija i tvorbeni procesi međusobno omogućavaju te da su komplementarni načini leksikalizacije koncepata. Njihova komplementarnost također znači da se u nekim slučajevima međusobno isključuju. Drugim riječima, ako je neki koncept leksikaliziran tvorbom riječi, u jeziku više ne postoji potreba za njegovom leksikalizacijom s pomoću metonimijskoga pomaka i obratno (iako je slučaj u kojemu metonimija blokira tvorbu puno rjeđi i teže dokaziv).

Sedmo poglavlje, jednostavno naslovljeno *Concluding remarks*, sažima glavna saznanja do kojih se došlo analizom odnosa između metonimije i tvorbe riječi: prava metonimija i glavni tvorbeni procesi ne djeluju istovremeno u engleskome jeziku, a kao što su pokazali primjeri iz različitih jezika, isto se može zaključiti i za druge jezike.

Zaključno, knjiga Marija Brdara *Metonymy and Word-Formation: Their Interaction and Complementation* u suodnos stavlja dvije vrlo produktivne leksikalizacijske strategije kojima se posvećuje manje istraživanja nego što to zaslužuju svojom važnošću za imenovanje novih koncepata. Kako uvodna poglavlja pokrivaju temeljne pojmove važne za proučavanje metonimije i tvorbe riječi kao zasebnih pojavnosti, knjiga je već i zbog toga vrlo korisna onima koji

3 Naravno, metonimija može djelovati i prije i poslije tvorbenoga procesa, čime se dobivaju ulančane metonimije (engl. *tiered metonimies*).

se dosada nisu detaljnije bavili bilo jednim bilo drugim područjem ili samo žele osvježiti svoje znanje o tim područjima. Nadalje, analitička poglavlja (4 – 6), iako većinski utemeljena na engleskim primjerima, donose i primjere iz drugih, tipološki različitih jezika, što čini rezultate utemeljenima i proširivima, odnosno tumačenje načina na koji se leksikaliziraju novi koncepti utemeljeno na uporabnome modelu kognitivne lingvistike ponudeno u ovoj knjizi može se poopćiti ne samo na engleski nego i na druge jezike. Samim time knjigu možemo preporučiti širokomu krugu čitatelja koji su zainteresirani za kognitivnolingvističke i morfološke teme.

Matea Filko